

Η Αρετή της Αγάπης στην Πατερική Θεολογία (1ο μέρος)

[Ορθοδοξία / Πατερική Θεολογία](#)

[Νικόλαος Μητρόπουλος, Διδάκτωρ Φιλοσοφίας](#)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο παρόν άρθρο προτιθέμεθα να διερευνήσουμε με μέθοδο ερμηνευτική, την θεμελιώδη αρετή της χριστιανικής ηθικής, την αγάπη, όπως αυτή παρουσιάζεται στα κείμενα κορυφαίων Πατέρων της Εκκλησίας. Για τον λόγο αυτό θεωρήσαμε σκόπιμο να ερευνήσουμε ένα ικανό σώμα κειμένων και να προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε την διδασκαλία των πατέρων σχετικά με την αρετή της αγάπης. Οι Πατέρες[1] επιλέχθηκαν με κριτήριο τόσο το κύρος και τον βαθμό επιρροής τους στους κατοπινούς συγγραφείς, όσο και το αυξημένο ενδιαφέρον τους για τα ζητήματα της ηθικής.

Το άρθρο αποτελείται από εκτενή εισαγωγή όπου οριοθετείται ο εννοιολογικός χάρτης της χριστιανικής ηθικής και συσχετίζονται οι κύριες συνιστώσες της. Αναφερόμαστε στον θεραπευτικό χαρακτήρα της χριστιανικής ηθικής, την σημασία και την δεξίωση της Χάριτος από το δρων υποκείμενο, την οντολογική αναβάθμιση του σώματος στο πλαίσιο της χριστιανικής ανθρωπολογίας, με την παράλληλη άρνηση της οντολογικής υπόστασης του κακού και τον ρόλο της θέλησης και του αυτεξουσίου στη πορεία προς την θέωση.

Στο κύριο μέρος ερευνούμε το έργο των παραπάνω Πατέρων και παρουσιάζουμε τις σημαντικότερες αναφορές τους στην αρετή της αγάπης. Στο πλαίσιο αυτών των αναφορών, αναδεικνύεται ο χριστοκεντρικός και ο εκκλησιολογικός χαρακτήρας των αρετών και παράλληλα η κοινωνική διάσταση της θεολογικής τους σκέψης. Επιπλέον γίνεται φανερή η σύνδεση της αγάπης με την πίστη και την ελπίδα και αναδεικνύεται η ενότητα των αρετών στο πλαίσιο της χριστιανικής ηθικής.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αφετηριακά, μιας και ο λόγος είναι περί αρετής, να τονίσουμε πως σε ολόκληρη την πατερική γραμματεία δεν υπάρχει κάποιο σύστημα χριστιανικής ηθικής, αφού αποτελεί πια κοινό τόπο πως η χριστιανική ηθική δεν περιγράφει κλειστά σχήματα και αντικειμενικές αλήθειες, αλλά την «εν Χριστώ» ζωή^[2] και επομένως είναι αδύνατο να περιοριστεί σε οποιαδήποτε τετελεσμένα εννοιολογικά σχήματα.

Επίσης συνοψίζοντας μεγάλο μέρος της σύγχρονης θεολογικής βιβλιογραφίας

που αναφέρεται στην χριστιανική ηθική, να αναφέρουμε ότι αυτή η ηθική έχει χαρακτήρα ιατρικό, θεραπευτικό, καθώς η αμαρτία λογίζεται ως ασθένεια της ανθρώπινης φύσης και η εκκλησία είναι «ιατρείο ψυχών και σωμάτων[3]». Επιπλέον γίνεται φανερό πως η ανθρώπινη φύση έχει την δυνατότητα της σωτηρίας-ίασης[4], όταν ύστερα από την εκδήλωση της προαίρεσης ακολουθήσει ασκητικός αγώνας[5]. Ο άνθρωπος

είναι αναγκαίο να παραδοθεί[6] με πίστη στη χάρη του Αγίου Πνεύματος, αφού οι αρετές προϋποθέτουν[7] και είναι δωρεές[8] του Αγίου Πνεύματος[9].

Ακόμη εισαγωγικά, θα ήταν χρήσιμο να αναφερθούμε σε ορισμένες «σταθερές» της χριστιανικής ηθικής, που σχετίζονται με την χριστιανική ανθρωπολογία όπως η διάκριση σώματος - σαρκός, με τη διευκρίνιση ότι το πρώτο από ηθική άποψη παραμένει ουδέτερο, ενώ το δεύτερο αποκτά αρνητική σημασία[10]. Επίσης σκόπιμο θα ήταν να διευκρινιστεί ότι η παρατηρούμενη μορφολογικά [11] υιοθέτηση της τριμερούς διαιρέσεως της ψυχής, όσο και η υιοθέτηση, σε κάποια κείμενα, των τεσσάρων αρχικών - κλασικών αρετών δεν συνεπάγεται ασφαλώς και την αποδοχή της Πλατωνικής θεωρίας[12]. Είναι άλλωστε γνωστό πως στον χριστιανισμό δεν υποτιμάτε το σώμα, καθώς η Χριστιανική ανάσταση ψυχών και σωμάτων διαφέρει ριζικά από την αναγκαία Πλατωνική αθανασία της ψυχής[13].

Επίσης κάνοντας μια αναδρομή στις περί ηθικής απόψεις των παραπάνω Πατέρων της Εκκλησίας, έχει επισημανθεί πως κοινός τόπος στην ανθρωπολογία των Πατέρων της εκκλησίας, είναι η ενοχοποίηση της θέλησης και όχι της φύσης, στη διάπραξη του κακού[14]. Έτσι ξεκινώντας από τον Μ. Βασίλειο μίλησε για την έμφυτη αρετή, η οποία όμως μετά την πτώση επέστη βλάβη, αλλά δεν καταστράφηκε εντελώς, με αποτέλεσμα η κακία να ισοδυναμεί με ασθένεια[15]. Η ενέργεια και η βίωση των αρετών είναι ο καθρέφτης και παράλληλα η ένδειξη της αποκατάστασης της πεπτωκυίας φύσεως του ανθρώπου, για τούτο και είναι «κατά φύσιν[16]», εν αντιθέσει με τις κακίες και τα ελαττώματα που είναι «παρά φύσιν[17]».

Είναι ομόφωνη η μαρτυρία των Πατέρων ότι ή νίκη στον αγώνα κατά των παθών κερδίζεται αποκλειστικά με την καλλιέργεια των αρετών· δηλαδή κάθε πάθος κατανικιέται και αποβάλλεται από την ψυχή με την αντίστοιχη σ' αυτό αρετή[18]. Οι αρετές όμως ουσιαστικά δεν ενώνουν τη ψυχή με το Θεό, αλλά μόνο την προετοιμάζουν και την κάνουν δεκτική γι' αυτή την ένωση[19]. Η ένωση είναι αποτέλεσμα της αποδοχής της Χάριτος από τον άνθρωπο και επιτελείται σε καθεστώς ελευθερίας.

[1] Μ. Βασίλειος, Γρ. Νύσσης, Ι. Χρυσόστομος, Μ. Ομολογητής.

[2] Γ. Μαντζαρίδη, *Χριστιανική ηθική*, εκδ. Πουρναρά, Θεσ.1991,σ. 43.

[3] Μ. Μπέγζου, *Ελευθερία ή θρησκεία;Οι απαρχές της εκκοσμίκευσης στη φιλοσοφία του δυτικού μεσαίωνα*, εκδ. Γρηγόρη ,Αθήνα 1991, σ.σ.147-148.

[4] Κ. Κορναράκη, *Η διαλεκτική του φιλοκαλικού ήθους. Παθογόνος και νηπτική αυτοσυνειδησία. Δύο πόλοι μετανοίας από τον αββά Δωρόθεο*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 2002,σ.170.

[5] Ι. Κ. Αγγελόπουλου, *Η αμαρτία*, Αθήναι 2002, σ.109.

[6] Β.Ν.Τατάκη, *Μελετήματα χριστιανικής φιλοσοφίας*, εκδ.Αστήρ,Αθήνα 1967,σ.64-65.

[7] «λέγει προς αυτόν ο Νικόδημος, Πως δύναται άνθρωπος γεννηθήναι γέρων ων; μη δύναται εις την κοιλίαν της μητρός αυτού δεύτερον εισελθείν και γεννηθήναι; Απεκρίθη Ιησούς,Αμήν αμήν λέγω σοι, εάν μη τις γεννηθή εξ ύδατος και πνεύματος, ου δύναται εισελθείν εις την βασιλείαν του θεού», «Κατά Ιωάννην», *Evangelium secundum Joannem*, ed. K. Aland, M. Black, C.M. Martini, B.M. Metzger and A. Wikgren, *The Greek New Testament*, 2nd edn. Stuttgart: Württemberg Bible Society, 1968,3,4,1-5,3.

[8] «Ή απόσπασις των ηθικών εντολών του Χριστιανισμού από του όλου μυστηρίου της καινής έν Χριστώ ζωής μαρτυρεί βασικωτάτην παρανόησιν του Χριστιανισμού και επιστροφήν εις την σφαίραν του νόμου. Αί εντολαί του Χριστιανισμού δεν είναι δυνατόν να νοηθούν ανεξαρτήτως του βαθυτέρου περιεχομένου της καινής έν Χριστώ ζωής. Ή Χριστιανική ηθική είναι απραγματοποίητος μακράν του Χριστού ή άνευ της χάριτος αυτού. Αί αρεταί των Χριστιανών δεν καλλιεργούνται διά της εφαρμογής γενικών αντικειμενικών ηθικών αρχών, αλλά διά της ζώσης σχέσεως και κοινωνίας αυτών μετά του Θεού», βλ .Μαντζαρίδη, *Ηθική και Αποκάλυψις*, Θεσ.1969,σ.11.

[9] Γ.Ι. Μαντζαρίδη, *Ή Ηθική στην κρίση του παρόντος η πρόκληση του μέλλοντος*,

Τρίτη ανανεωμένη έκδοση, Εκδόσεις Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1995,σ.59. Και «Ο δε καρπός του πνεύματος εστίν αγάπη, χαρά, ειρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, αγαθωσύνη, πίστις, πραϋτης, εγκράτεια», «Προς Γαλάτας», Epistula Pauli ad Galatas, ed. K. Aland, M. Black, C.M. Martini, B.M. Metzger and A. Wikgren, The Greek New Testament, 2nd edn. Stuttgart: Württemberg Bible Society, 1968, 5,22,1-23,1.

[10] Η έννοια της σαρκός αποδίδει το εφάμαρτο φρόνημα και άρα επεκτείνεται και στο χώρο της πνευματικής υπόστασης του ανθρώπου, βλ.,Μ.Μπέγζου, *Ψυχολογία της Θρησκείας*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996, σ.49.

[11] Ήδη από τους Απολογητές γίνεται γνωστή η μορφολογική ομοιότητα, αλλά και οι ουσιαστικές διαφορές, ανάμεσα στην αρχαία και την χριστιανική ανθρωπολογική θεώρηση και οι ομοιότητες αποδίδονται στην λειτουργία του «σπερματικού λόγου», σε όλα τα έθνη: «ουχ ότι αλλότρια έστι τα Πλάτωνος διδάγματα του Χριστού, αλλ' ότι ουκ έστι πάντη όμοια, ώσπερ ούδε...Στωικών τε και ποιητών και συγγραφέων. έκαστος γαρ τις από μέρους του σπερματικού θείου λόγου το συγγενές ορών καλώς εφθέγγετο•», «'Ioust...nou Filosofou ka^ Mfirturoj 'Apolog...a Øper Cristianin prOj t³4n `Rwma...wn SÚgklhton», Apologia secunda, ed. E.J. Goodspeed, Die ältesten Apologeten. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1915,13,2,2-3,2.

[12] Κ. Βουδούρη, «*Η ενότητα της ελληνικής αρετολογίας και οι θεμελιώδεις αρετές*»,σ.29-37,στο *Η ηθική φιλοσοφία των ελλήνων*,εκδ. Κ.Βουδούρη, Αθήνα 1996.

[13] Μ. Μπέγζου, *Ψυχολογία της Θρησκείας*, εκδ .Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996, σσ.100-102.

[14] Vladimir Lossky, *Ή Μυστική Θεολογία της Ανατολικής Εκκλησίας* (Μετ. Σ. Πλευράκη), εκδ. β', Θεσσαλονίκη 1973, σ. 150.

[15]« Εισί δε και παρ' ημίν αι αρεταί κατά φύσιν, προς ας η οικείωσις της ψυχής ουκ εκ διδασκαλίας ανθρώπων, αλλ' εξ αυτής της φύσεως ενυπάρχει. Ως γαρ ουδείς ημάς λόγος διδάσκει την νόσον μισείν, αλλ' αυτομάτως έχομεν την προς τα λυπούντα διαβολήν• ούτω και τη ψυχή εστι τις αδίδακτος έκκλισις του κακού. Κακόν δε παν αρρωστία ψυχής, η δε αρετή υγιείας επέχει», «Ομιλίαι εις την εξαήμερον»,Homiliae in hexaemeron, ed. S. Giet, Basile de Césarée. Homélie sur

l'hexaéméron, 2nd edn. Sources chrétiennes 26 bis. Paris: Cerf, 1968, 9,4,1-15,

[16] Ο.π., «Ομιλίες εις την εξαήμερον», Homiliae in hexaemeron, ed. S. Giet, Basile de Césarée. Homélie sur l'hexaéméron, 2nd edn. Sources chrétiennes 26 bis. Paris: Cerf, 1968, 9, 4, 1-7.

[17] Η ομοιότητα των όρων μεταξύ της Στωικής και Χριστιανικής γραμματείας είναι εξωτερική. Οι Στωικοί τις «κατά φύσιν» αρετές, πχ η υγεία και τις «παρά φύσιν» κακίες όπως η αρρώστια, τις κατατάσσουν στα αδιάφορα από ηθική άποψη : «Των δε κατά φύσιν αδιαφόρων όντων τα μέν έστιν πρώτα κατά φύσιν τα δε κατά μετοχήν». βλ. Στωικών Φιλοσόφων, Αποσπάσματα, ed., Amim, Johann von, Stoicorum Veterum Fragmenta, 3 vols, Teubner, Leipzig, 1905 (repr. Stuttgart 1968), απ. 3, σ. 119.

Υπάρχει ακόμη μια Στωική χρήση της έννοιας «κατά φύσιν», που συνάπτεται με την καθολική φύση που αποτελεί το υπόστρωμα, την «υπόσταση» όλων των πραγμάτων, είναι με άλλα λόγια η καθολική Φύση, με την οποία οφείλει ο άνθρωπος να εναρμονιστεί, και τότε μόνο αποκτά την πλήρη υπαρξιακή του προοπτική. Η εναρμόνιση του ανθρώπου με τα προστάγματα της Φύσης – καθολικού Λόγου, αποτελεί την βάση της Στωικής ηθικής και συνοπτικά εκφράζεται με το «ομολογουμένως τη φύσει ζην», που ταυτίζεται με το «ευδαιμονείν», των Στωικών Φιλοσόφων, Αποσπάσματα, ed., Amim, Johann von, Stoicorum Veterum Fragmenta, 3 vols, Teubner, Leipzig, 1905 (repr. Stuttgart 1968), απ. 3, σ. 16.

[18] Ά. Κεσελόπουλου, *Πάθη και αρετές στη διδασκαλία του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1986, σσ.118-119.

[19] Ά. Κεσελόπουλου, *Πάθη και αρετές στη διδασκαλία του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά* εκδ Δόμος, Αθήνα 1986, σ.123.

<http://bit.ly/1bn9JTI>